

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Några meddelanden om "Sigtuna-portarna" i Nowgorod
Ahrenberg, J.

Fornvännen 34-43

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1907_035

Ingår i: samla.raa.se

NÅGRA MEDDELANDEN

OM

"SIGTUNA-PORTARNA" I NOWGOROD

AF

JAC. AHRENBURG.

tan tvifvel känner enhver, som något intresserat sig för den nordiska medeltidens konsthistoria, att i Sofia-katedralen i Nowgorod finnas tvenne parportar af brons, om hvilka traditionen nämner, att det ena paret röfvats från Sigtuna, där portarna i tiden skulle ha funnits i en kyrka eller i stadsmuren, att de via den stora handelsvägen (Finska viken, Neva, Wolchoff) hämtats till Nowgorod och här placerats i "Gudaföderskans kapell" eller i katedralkyrkans stora portal. Enligt en annan tradition skulle de ha hämtats från Korsund det är Chersonesus taurica: det nuvarande Krim. Säkert är, att de tvenne portarna i fråga, i dag som är, finnas i den ofvannämnda katedralen, och att de oakadt den lärde Fr. Adelungs utredning i saken än i dag kallas icke blott af kyrkobetjäningen, utan äfven af personer på en högre bildnings- och ståndsskala, än de svenska- och Sigtuna- och än Korsundska-portarna.¹

Frågan om dessa i sitt slag egendomliga portar har i Ryssland framkallat en hel litteratur. Den ofvan nämnde Fr. Adelung, pommeranare till börd, död 1843 som president för ryska Vetenskapsakademien i S:t Petersburg, har i ett arbete: *Die Korsunschen Thüren in der Kathedral-kirche zur heil. Sophia in Nowgorod*, Berlin 1823, grundligt behandlat dem. Adelung ser objektivt på frågan, supponerar intet och lämnar det

¹ I ryskan återger adjektivet Korsundsk begreppet grekisk. Nästan alla äldre byzantinska konstverk, kyrkofanor, altarprydnader etc. uppges ännu vara Korsundska d. ä. grekiska arbeten.

för honom oförklarliga (uttrycket unbekante Figur förekommer hos honom ofta) å sido. Beklagar för öfrigt, att han haft stora svårigheter att bekämpa gent emot de svenska källskrifterna, något som svenska läsare af hans arbete äfven nogsamnt märka.

Författaren till dessa rader, som redan på 60-talet såg dessa portar och som nyligen granskat desamma i sällskap med en rysk lärd Nikolai Sobko¹ — hvilken i ett ryskt konstnärslexikon behandlat den ena af dessa portars förmodade mästare Awram (Abraham) — har vid jämförelse mellan Sobkos och Adelungs forskningsresultat och originalets bildserie tyckt sig finna, att en viktig inskrift och bild blifvit tolkad på ett sätt, som skulle fordra åtminstone revision, och att de många bilder, som Adelung förklarar obegripliga, borde tagas i skärskådande af en i den svenska medeltida konsten noga bevandrad konstarkeolog.

Dock till först några ord om portarna i fråga. Hvad nu först beträffar den af Adelung s. k. "svenska eller Sigtuna-porten", så är den anpassad i ingången till ett litet kapell, kalladt "Gudaföderskans kapell" i närheten af koret. Portens höjd är 8 fot 9 tum, dess bredd 3 fot 6 tum. Den är af ljus brons, och kan ha varit försilfrad (så beskrifves den af Henrik Brenner, hvarom senare) den kallas än i dag "svenska silfverporten". Dess utseende framgår af vidfogade fotografiska afbildning af en äldre teckning (*fig. 1*). Randorneringen är ensamstående i sitt slag; mycket flackt, är mönstret knappast möjligt att inränga i någon af de kända historiska stilarterna. Hvardera porthalfvan är gjord i en gjutning.

Den andra porten, (*fig. 2*), som Adelung kallar den Korsunska (i själfva verket kallas den lika ofta Sigtuna- och svenska porten) består af tvenne halfdörrar af ekplankor, 11 fot 8 tum höga och 3 fot breda. På ekskifvorna äro fästa bronsplattor, utsirade med i temligen hög relief utförda bildverk. Plattorna bestå ej af hela stycken, somliga äro sammansatta af två, andra af tre smärre bronser. Hela antalet bronsplattor

¹ I dagarna död genom olycksfall på finska järnvägen vid Walkeasaari station.

utgör 48 stycken. De bilder, som återges å plattorna, äro dels scener från gamla testamentet (4) dels från nya (24), dels porträtt af vid portarnas tillkomst samtida personligheter, sist

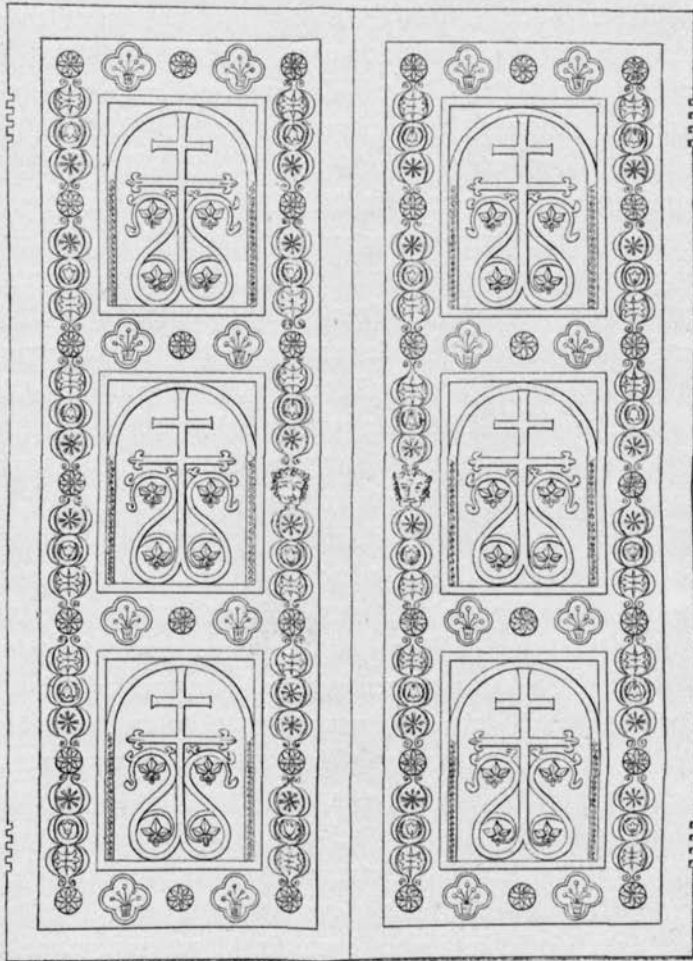

Fig. 1. Den s. k. svenska silverporten i Nowgorod. Efter äldre teckning.

t. o. m. en hedniskt mytologisk bild: en centauer. Plattorna åtskiljas af omkring 4 tum breda ramar, framställande olika slag af ornament från den romanska och öfvergångsperioden.

Redan en flyktig granskning af bildserien ger vid handen, att det hela är en sammansättning af olika tiders arbete. Där finnas stycken af ljus och mörk brons, bättre och sämre utförda figurer. Där ramverket, prydt med ett växtmotiv, icke räckt till, har det ersatts af den i den romanska stilen återkommande serien af djur- och människofigurer, ställda i följd öfver hvarandra, eller, såsom i den nedersta ramen, af flyktigt ingraverade ornament från något senare tid. Vid plattornas uppfästande har man förfarit godtyckligt. Bildserier, som ovilkorligen höra samman, ha åtskiljts och tvärtom. Det hela har sammanförts tämligen slarfvigt, kanske (efter eldsvådor och belägringar) äfven någon gång omgjorts. Plattorna ha erhållit inskriptioner, dels på latin, dels på latin och ryska samt några på endast ryska. Det torde med visshet kunna antagas, att dessa inskriptioner tillkommit (inristats) senare. De äldsta anses härflyta från 12:te, de yngsta från 14:de århundradet. En blick på vidfogade bild anger, att portarnas konstruktion och massindelning starkt påminner om de bronsportar, som man finner i några äldre italienska kyrkor t. ex. i Florens, Pavia, Pisa m. fl. Då i den nedersta raden af vänstra port-halfvan längst till vänster finnes bilden af en handtverksman (en konstnär), kring hvilken läses enligt Adelung "Riqvin me fēc" (Sobko läste vid vårt senaste besök namnet till "Haqvin", ett för honom fullt obekant namn) vidare tvänne ungefär likartade bilder, med inskriften "Waismuth" öfver den mest till höger, och öfver den andra eller midtfiguren på ryska "master Awram", så har man däraf slutit sig till, dels att de tre männen varit portens tillverkare, dels att portarna icke äro från Chorsun, Korsunn d. ä. som nämnts Chersonesus. Med andra ord portarna skulle icke vara byzantinskt grekiskt arbete, utan hade, såsom namnen Riqvin (Haqvin) och Waismuth ange, tillkommit under västeuropeiskt inflytande. Därtill kommer, att midt i serien af bilder återfinnes bilden af den katolske biskopen Alexander af Plock med inskriften "Alexander epc. de Blucich", samt vidare bilden af ärkebiskopen Wichmann

Fig. 2. Den s. k. Korsundska porten i Nowgorod, stundom äfven benämnd Sigtuna-porten.

af Magdeburg med omskriften "Wichmannus Megideburgiensis Epc". Dessa tvenne kyrkofurstar, af hvilken den förra var en stark motståndare till ortodoxin och nämnes åren 1129—1156, den senare en äfventyrare, inblandad i påfvorna Adrians och Victors strider med kejsar Fredrik (han nämnes åren 1152—1192), hade naturligtvis intet att göra i en ortodox kyrka. Af ofvanstående framgår; a) att portarna, såsom Adelung det visat, icke äro från Korsund; b) att de efter 11:te århundradet tillverkats till sina väsentliga delar i Tyskland; att de beställts eller inspirerats af tvenne katolska biskopar Alexander och Wichmann c) att de antagligen bortförvats, köpts, öfverförts från sin ursprungliga plats och uppstälts i katedralens i Nowgorod förut färdiga port; d) därvid torde ha tillgått så, att bronsplattor och ramstycken löstagits och transporterats till Nowgorod, samt där åter uppsatts på ett mindre omsorgsfullt sätt — låt vara, som Sobko det vill, af den ryske (?) mästaren Awram. Då plattor och ramstycken icke räckt till eller eljest icke passat in, ha nya ramdelar anskaffats, plattorna ha klippts till och anpassats så godt sig göra låt.

Hvad beträffar deras påstådda svenska börd, så är att märka, att i Sverige, liksom äfven i Ryssland, kan tillvaron af en uråldrig legend påvisas, som säger att Sigtuna plundrats af hedniska folk (pagani) från öster, de namnges än som Kareler, än som Ester och Rutener, samt att vid denna plundring stadens eller stadskyrkans portar bortförts till Nowgorod. En fastare form får traditionen först genom Henrik Brenner. Denne man, född i Finland 1669, var så kunnig i österländska språk, att han sändes som tolk åt svenska ambassadören L. Fabricius på dennes resa till Persien. Sedan Fabricius utfört sitt uppdrag, tog Brenner anställning som tolk hos den beskickning, som Persiens behärskare några år senare sände till Sverige. Mot all folkrätt blef Brenner stadd på återvägen tillfångtagen af "Zaren i Muskau" och hölls i fångenskap till tiden efter den Nystadska freden. Då Brenner efter fredsslutet begaf sig till Sverige, besökte han 1722 Nowgorod, och där har han en-

ligt Adelung och Sobko "uppsökt den honom tidigare bekanta svenska eller Sigtuna-porten", hvilken han "omsider erfor, ledde till kyrkans altar kor". Han beskriver porten, anger att den är af silfver (?) och att den, efter platsen att döma, är just den "svenska port" som fig. 1 återger. Men då han beskriver dess bildverk och talar om inskriptionerna, så finner man, att han dock menar porten fig. 2, den "Korsundska". Återkommen till fäderneslandet blef Brenner utnämnd till bibliotekarie. I ett på svenska språket till biskop Georg Wallin d. y. skrifvet bref lämnar han omkring 1729 ofvanstående upplysningar, om hvad han i Nowgorod sett, och biskop Wallin återger Brenners bref i sitt på latin skrifna arbete *Sigtunastans et cadens* (1729-32). Härvid är att märka, att Brenner beskriver, hvad han sett för sju år sedan, däraf möjligen miss-tagen i fråga om portens plats, dess silfverfärg och dess bildsirat. Från denna tid får, tack vare Brenners auktoritet, uppgiften om portarnas svenska ursprung snart sagdt historisk häfd för sig, tills, som redan nämnts, Fr. Adelung ställer frågan i ett nytt ljus och påvisar, att porten till sina hufvudsakliga delar är af nordtyskt ursprung.

Då porten emellertid är, som redan nämnts, sammansatt af olika stycken, återger bilder och motiv, som dels alls icke förklarats, dels endast gissningsvis antagits vara än det ena än det andra, så vore det, i betraktande af den urgamla och stadiga traditionen om portarnas svenska ursprung, lyckligt, om en svensk vetenskapsman ville taga verket i skärskådande och därom uttala sin mening. Härvid tänker jag främst på den bild, som återger en man med helgongloria samt hållande en korg med trenne afhuggna människohufvuden. Visserligen läses därofvan en inskription "Descedit ad inferos" (ad inferos), men t. o. m. Fr. Adelung (hvars teckning af bilden enligt min åsigt icke är fullt riktig) säger därom "Wenn die auf dieser Tafel befindliche Vorstellung nicht durch die beige-fügte Inschrift erläutert wäre, so würde man ihren Gegenstand schwerlich errathen" (sid. 49). Se för öfrigt å bilden

högra portens vänstra rad, andra bilden nerifrån. I själfva verket är förklaringen äfven med inskriften enligt min åsigt alldeles ohållbar. Nu framställes emellertid, som känt, den heliga Sigfrid i svenska medeltida konstverk med de ofvannämnda attributen, de tre afhuggna hufvudena. Sigfrid, heter det vidare i krönikan, dröjde länge i Sigtuna, till denna stad äro viktiga delar af hans lefnadssaga förbundna. Månne man i denna relief på porten i Nowgorod skulle ha att göra med en framställning ur Sigtuna-missionären Sigfrids lif. Om så vore, gör man sig ofrivilligt den frågan, huru har bilden, som för öfrigt hör till de bättre, kommit hit i denna i Tyskland delvis tillverkade och i Nowgorods katedralkyrka uppställda port.

Vidare heter det hos Adelung om inskriften öfver en obeaktad man, (se högra portens vänstra rad, tredje fältet uppiifrån), att där läses IGERE, medan Sobko i sin ofvannämnda artikel säger, att här läses SJGERE. Det första E är mycket otydligt, det kan vara ett F och skulle namnet då blifva Sigfre(d). Det gäller här endast en omkastning af E och F; i de inskrifter, det nu är fråga om, en obetydlighet; till den grad felaktiga äro dessa illa inristade, delvis obegripliga ord och skriftecken. Adelung kallar en af dessa felaktiga inskriptioner "Kauderwelsch" (sid. 31), det är dock att märka, att uttrycket gäller den ryska transkriptionen af det latinska "Me fecit", som blir mepegi. Därtill kommer, att bronsplattan med namnet igere, sjgere hör till de små godtyckligt inpassade stycken, som lika gärna kunde vara placerade på hvilket annat ställe af porten som helst. Med andra ord Adelungs förträffliga arbete om de korsundska portarna är i vissa afseenden föråldradt, därtill kommer, att han icke alls känner till den nordiska medeltida konstens föreställningsvärld, den framställning af t. ex. helgonen Sigfrids, Henriks och Eriks sagor, dess sätt att återge romanska och gotiska former etc. Det har lyckats Adelung att visa, det delar af denna bronsport återgifver bilder af en biskop i Ploch och en i Magdeburg, skulle icke en nordisk forskare måhända kunna fastställa grunderna för den genom

sekler bevarade traditionen om dessa portars svenska ursprung. Att delar af porten kommit till Nowgorod från Magdeburg är vida mera förunderligt, än om den gjort färden via Sigtuna. Sigtuna var en rik, blomstrande stad. Då det fattiga S:t Maria invid Åbo ägde och äger ett mästerverk af engelskt arbete i brons, S:t Henriks cenotafium, vore tillvaron af portar af brons i Sigtuna, i själfva verket intet att förvåna sig öfver. Sigtuna stod likasom Visby i ständig förbindelse med Nowgorod, där gotländingarna ägde ett faktori, hvars namn än i dag icke är förgätet i den en gång lysande nordryska staden. Sigtuna och Nowgorod stodo, genom den stora årligen från Öresund till Wolchoffloden gående flottan i förbindelse med hvarandra. Det kuriösa inträffar, att Sigtuna själf har ett minne från Nowgorods omnejd. En rysk legationsskreterare Panoff beskriver, att han i Maria-kyrkan i Sigtuna (1732 ?) funnit en rysk kyrk-klocka, med en inskrift, som anger att den gjutits enligt uppdrag af den Pskowske borgaren Login Semiors son.¹

Summan af denna korta rekapitulation af en fråga, som ansetts afgjord, vore att framhålla önskvärdheten af att en svensk arkeolog ville taga den om hand ännu en gång och underkasta den en välbehöflig revision. Den ofvan nämnda ryska forskaren Sobko har i ryskt konstnärslexikon under artikeln "Awram" behandlat säggen om den s. k. svenska porten, Sigtuna-porten, Korsundska porten i Nowgorod.²

¹ Klockan är omgjuten i förra hälften af 1700-talet. Den hade enligt *Sigtuna stans et cadens* en inskrift i "gammalslavonska" bokstäfver. Inskriften, hvilken början skall hafva varit något skadad, hade enligt Panoffs öfversättning följande lydelse. "Der heiligen Märtyrer Parascowey, Piatnitza genandt . . . nach Iwangorod in die vorstadt, zu regierung des Christliebenden Czar und Herrn, Grossfürsten Iwan Wasiliewitz und zu zeit des Nowgorodish- und Pleskowischen Bischoffs Alexander, auf befehl der diener Gottes rechtgläubigen Christen bürger von Plescow Login Semens Sohn, Ignatius Abdeys Sohn".

Red.

² Denna uppsats finnes i svensk öfversättning i K. Vitterhets Akademiens arkiv.

Red.